

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелзэн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№57
(19094)

2018 чылдың
май 15
вторник

Хүннүн үнери — 04:18
Ажары — 20:35
Хүн дурту — 16:17

Садар өртээ хостуг 12+

Тываның Баштыңының ажил-херээ

МООЛЧЕ СУРГАКЧЫЛААШКЫН

Тываның Баштыңы Ш. Кара-оол биле Моолдун президентизи Х. Баттулга.

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол май 13-те Моолдун төвү Улан-Баторда чеде берген. Ону Россия Федерациязының Моолда Онза болгаш Бүрүн эргелиг төлээзи Искандер Кубарович Азизов уткуп алган.

Дүүн, понедельникте, Тываның Баштыңы Гандантэгчинлен хүрээзинге барган соонда, Моолдун Күрүнениң Улуг Уралының кежигүнү, «Россия-Моол» парламентарилер аразының бөлүүнүн удуртукчуу дээржи Б. Энх-Амгалан, Моолдун баштыгы харылзаалар сайыды дээржи Цогтбаатор, орук сайзыралының болгаш транспорт сайыды дээржи Ж.Бат-Эрдэне олар-биле ажил-херекчи ужурашгаларны кылган.

Моолдун президентизи дээржи Халтмаагийн Баттулга биле Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оолдун ужурашгалы Күрүне ордузунга эртер.

Тывадан барган албан ёзунун делегациясында «Россеткилерниң» тө-

лээлеринден аңгыда Чазак кежигүннери, Дээди Хуралдың депутаттары, тыва сайгарлыкчылар бар.

«Моолдун президентизи дээржи Баттулга-биле сентябрьда ужурашканы үезинде бистиң идеяларымыстың дорт күүседикчилери-биле кады чугааны уламчылаарын дугурушкан улус бис. Россияжи электри энергиязын барыын Моолче үндүр дамчыдарының аргазы ийи талага хөлчок ажыктыг бооп турар — деп, Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол чорук-херээниң мурнунда сагындырып чугаалаан. — Красноярск — Кызыл — Хандагайты — Улангом — Ховд — Урумчи аразының автомобиль оруунун төлөвилелин быжыр ажилдап төндүреринге чедир эвээш эвес үе арткан боор деп санап турар мен. Аргалыг болза Улан-Батор — Кызыл аразына авиа-харылзаа тударына сонуургалдыг авиа-сөөртүкчүнү тып ап, Тыва девискээринге зыт болбаазырадыр бүдүрүлгени

демнежип ажыдарын дугуржур бис».

Тываның Баштыңы олышкаш Моолдун бойдус, долгандыр хүрээлел болгаш туризм сайыды дээржи Н. Цэрэнбат, Моолдун энергетика сайыдының оралакчызы Т. Гантулга, камгалал сайыды дээржи Н. Энхболд, Моолдун Национал сайзырал агентилелиниң болгаш «Northern Railways» компанияның удуртулгазы-биле ужуражыр планныг.

Моолга ажилчын сургакчылаашкынының үезинде Тываның Баштыңы Моолдун Төп болгаш Чөөн-Гоби аймактарына чедип, «Mongolyn Alt Corporation» (МАК) компанияның үлөтпүр объектилерин көөр.

Тываның Баштыңын тыва актер Эдуард Ондарның киржилгези-биле «Гобиниң тоолчургу маадыры» деп кинону тырттырган «UBS» телекомпания интервьюже база чалаан.

Тываның Баштыңының парлалга албаны.

Хүннүн медээлери

КЫЗЫРЛЫП ТУРАР

2018 чылдың бирги кварталының төнчүзүнде Тывада ажил чок кижилерниң саны 8,2 муң кижиге кызырлып, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, 34 хуу эвээжээн.

ТР-ниң Күш-ажыл яамызының медээзи-биле алырга, чыл бурунгаар республикада ажил чок кижилерниң саны 23,5 муң чедип турган. А 2018 чылдың апрель 1-ниң байдалы-биле алырга, ол 15,3 муң кижиге кызырылган.

Ниити ажил чок чоруктуң эвээжээниниң дугайында шилип тургаш чоруткан шинчилелдер түңнелдери-биле Тывада Чонну ажилга хаара тудар албаннарның ажил чок деп бүрүткээн кижилериниң саны дүгжүп турар. 2017 чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, 2018 чылдың бирги кварталында ол 7,9 хуу кызырлып, 5,4 муң кижиге эвээжээн.

Күш-ажыл яамызы ажил чок 2,4 муң кижини январь — мартта ажилга хаара тутканын дыңнаткан. Эрткен чылга деңнээрге, ол 1,4 хуу хөй. 800 хире кижини чаа ажыттыгандар бүдүрүлгелер — «Азимут» аалчылар бажыңында дааранылга фабриказы, куш фабриказының куш чеми билеткээр салбыры, «Аныяк өг-бүлөгө — кыштаг» губернатор төлөвилелиниң тараачын-арат ажил-агыйларында доктаамал ажилдар-биле хандырган.

Чаа ажилчын олуттарны ажитканы, ажил чок чоруктуң ниити деңнелин хенертен ынчаар кызырган. 2015 чылдан бээр Тывада чорудуп турар, ажилга албан езузу-биле тургустунганын хынаар компания, ажил чок чоруктуң санын кызырарына салдарны берген. Тываның Күш-ажыл яамызы сөөлгү үш чыл дугузунда экономика болгаш сайгарлыкчы чорук адырларында чажыт ажилдыг 11,3 муң кижини илереткен. Чүгле 2017 чылда безин 5 муң хире кижиге ажил берикчилери-биле күш-ажыл керээлерин чарган.

Тудуг сезону база өске-даа түр үениң ажилдар үезинде ажил чок кижилерниң саны албан езузу-биле кызырлырын яамы дыңнаткан.

ЧУРТТАЛГА ТУДУУ

Тывада 2018 чылдың эгезинден тура 15,2 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн тудуп, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, 42 хуу хөйү кириген. Ооң 94,6 хуузу хуу чуртталга тудуунга хамааржыр.

Республиканың чурттакчы чону апрель 1-ге чедир, ниитизи-биле 14 муң дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын туткан деп, Тываның Экономика яамызы дыңнаткан. Бо чылдың бирги кварталында, Сибирь федералдыг округтуң регионнар аразына республика чаа чуртталга тудуун ажыгдалга киригениниң талазы-биле алдыгы черни элзээн.

Тываның найысылалы Кызыл-хоорай 2018 чылда 8,5 муң дөрбелчин метр шөлдүг чурттаар оран-саваны туткаш, мурнуку черге үнген. Ийги черде — 3 муң ажыг дөрбелчин метр чуртталга тудуун ажыгдалга кириген Кызыл кожуун. Улуг-Хем кожуун ниитизи-биле 1,3 муң дөрбелчин метр шөлдүг бажыңнарын туткаш, үшкү черни элзээн.

«ШЫН» — ТӨӨГҮЛҮГ СОЛУН

НОМЧУКЧУЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

Май 10-дан 20-ге чедир «Шын» солуннун чагыдылгазы Тываның бүгү почта салбырларында чиигелделиг.

ПОЧТА ТАВАРЫШТЫР

Индекс	1 айда	3 айда	6 айда
11530 — хуу кижилерге	160,02	480,06	960,12
31730 — организацияларга	189,83	569,49	1138,98

Чагыдылга-2018

РЕДАКЦИЈАДАН БОТТАРЫ КЭЭП
АЛЫР КЫЛДЫР ЧАГЫДАР БОЛЗА

Индекс	1 айда	3 айда	6 айда
11530 — хуу кижилерге	96,00	288,00	576,00
31730 — организацияларга	120,00	360,00	720,00

Хүндүлүг чонувус! «Шын» солунну
чиигелделиг чагыдып алырынче
кыйгырдывыс!

Тываның Баштыңының парлалга албанының медээлери

ЧЕДИИШКИНИНҢ
БАДЫТКАЛЫ

Республиканың Ростислав Кенденбиль аттыг уран чүүл школазы май 11-де 40 харлаан байырлаан. Ниити билигни чедип албышаан, тускай мергежилге өөренип, интернадынга чурттаар аргалыг Тывада чаңгыс-ла өөредилге чери ол болур. Салым-чаянныг уруглар кол школа эртемнерин өөренимшаан, уран чүүлдүн чажыттарын мында шиңгээдип ап турарлар.

Республиканың уран чүүл школазының доозукчулары Тываның культура адырының эң шыгараңгайларының одуруун ээлеп турары — школаның чедииникиниг ажил-чорудулгазының бадыткалы. Олар дээрже Тыва Республиканың Улустун хөөмейжилери Игорь Көшкендей, Евгений Сарыглар, Аян-оол Сам, Бады-Доржу Ондар; Тыва Республиканың алдарлыг артистери Ширижик Аян, Айдысмаа Көшкендей, хөөмейжи база башкы Эртине Тумат, барабанчы Байлак Монгуш, флейта ойнакчызы Алдынай Араптан дээш өскелер-даа-дыр. Кайгамчыктыг школаның доозукчуларына «Чиргилчин», «Алаш», «Эзеңги», «Чаңгы-Хая» аас чогаал ансамбльдеринин солистери база хамааржыр.

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол республиканың уран чүүл школазының коллективинге юбилейи-биле байырны чедирген.

— Эргим эштер! Ростислав Кенденбиль аттыг уран чүүл школазының дагдыныкчылары, өөреникчилери база доозукчулары!

Школаның 40 харлаан юбилейи-биле сеткилдин ханызындан эң-не чылыг байыр чедиришкенин хүлээп ап көрүңер. Ол чүгле силерниң коллективинерге эвес, а школаны доозуп үнген кижилерге база улуг уjur-уткалыг болушкун. Эң-не дээди шынарның интеллигенциязын, уран чүүлдүн езулуг мастерлерин кижизидип, хөй националдыг культуравыстың күчүлүг төвүнче хуулуп, уран талантылыгларның кавайы апарган бодунуң школазының тургустунганындан бээр дөртен чыл болганы-биле, бүгү Тыва силерниң-биле кады өөрүп туру.

Ындыг бедик үнелелде бичии-даа

хөөредиг чок. Улуг үжүк-биле эгелзэн Артистер болгаш Мастерлер апарган силерниң өөреникчилеринерниң, доозукчуларының дыка хөйүн чүгле Тывада болгаш Россияда эвес, а даштыкыда безин билири Кенденбиль аттыг школаның бедик мергежилдин бадыткап турар. Олар регионнар аразының, бүгү-российжи болгаш делегей конкурстарына чүс-чүс катап тилелгелерни чаалап алган. Кайгамчык композиторлар, хөгжүмнүң, танцы-самының, уран чурулганың, скульптураның тулган мергежилдиглери олардан үнген. Бөгүн олар Тываның культуразының шыгараңгайларының өззэн туткан, а ол кижилер кайы-даа үелерде чоннуң маргыш чок хүндүткелин чедип ап чорааннар.

Шакмынча дээн мерген сөстөр бар: уран чүүлдүн кижилери эвес болза, делегейде дыка хөй чүүлдер турбас боор оң. Азы бис оларны анаа-ла эскербес бис. Ол шуут шын. Баштай көөрге, анаа-ла ыңдыг чүүлдерниң ханы утка-шынарын, ооң онзагай чаражын уран чүүл биске ажыдып берип чоруур. Чижээ, бистиң кайгамчык хөөмей-сыгыдыгыс тыва мастерлер эвес болза, эң-не баштайгызында дег хевээр артып каар турган бе, кым билир? Бистиң арат өгбелеривистиң бот-тускайлаң көшкүн культуразының билдинмес чажыттарын, бистиң бурунгу уjurларывысты ырыларда ырылап, даш-чонукчулары боттарының ажылдарына көргүзүп, улустун танцыларына арттырып кагбаан болза, амгы үениң аныяк салгалы билер деп бе ону?

Хөгжүмнү, скульптураны азы кандыг-даа уран чүүлдү чүгле эстетиктиг мага ханышкын кылдыр көрбес мен. Ол дээрже меңээ, салгалдан салгалче кадагалаттынып база дамчып келген чоннуң сеткил-хөөнүнүң, чүс-чүс чылдарда арга-дуржулгазының, өртек-үнези чок байлааның шыгжамырлыг үнелиг савазы-дыр. Ынчангаш силерниң школаңарның 40 чылдар дургузунда бистиң база дузавыс-биле быжыгып база сайзырап келгенинге, шулту чаңгыс чер-чуртулгарым ышкаш, мен база канчаар-даа аажок өөрүп тур мен. Тургустунган чылында ышкаш, бо хүнде ында 25 уруглар өөренип турар, оларның хөй кезии төрзэн Тывазын бүгү чуртка болгаш делегейге он-он катап алдаржытканынга

өөрүп тур мен. Доозукчуларның дыка хөйү төрзэн уязынче башкылар бооп ээп чанып келгенер. Ол дээрже школаның чуртталгазы узун болгаш солунун, а дыка хөй чаштар быжыг болгаш аас-кежиктиг өг-бүлеле чурттап турарының езулуг демдээ-дир.

Байырлап-биле, эргим өңүктөр! Чедип алганыңар бедиктерге ара турбайн, ам-даа чаа-чаа, улуг сорулгаларже бурунгаар. «Республиканың уран чүүл школазы — чогаадылганың болгаш чедииникиниң девискээри» деп бодуңарның кыйгы-рыңарга шынчы болуңар!

ТЫВАДА АЛПЫДАН
ӨШКҮЛЕР

Мөңгүн-Тайга кожуунун малчынары эрткен чылын Алтайдан Тывага садып эккелген уксаалыг альпин өшкүлериң баштайгы анайларын алганнар. Мал оолдаашкынының үезинде оларның баш саны үш катап өзүп, 16 тургаш, ам 53 баш апарган.

Тываның кадыг-ширин, бедик дагылыг черинге бо уксаалыг өшкүлөр дыка таарышкан. Малдың чаш төлүн онча-менди камгалап алганы ооң херечизи, база ол ышкаш өшкүдөн-не хүнде 4 литр сүттү саап ап турары — малдың эки сүткүрүнүң бадыткалы.

Альпин өшкүлериң онзагайы — хөй сүт бээри — мал ажил-агыының чаа төлөвилелин камгалап, ону эгелээринге кол барымдаа болганын, ТР-ниң Көдээ ажил-агый яамызының специалистери тайылбырлаан. Бо өшкүлериң сүдүнүң үскүрү 3,7 хуу, а белогү 3 хуу. Сүдү шуут чыт чок болгаш амданы инек сүдүндөн ылгалбас.

Альпин өшкүлериң эки талазы — кышкы сооктарга шыдамык, кандыг-даа чөмни чири база анайларны хөйү төрүүр. Баштайгы оолдаашкынындан-на хары угда 3-4 анайны берип эгелээр. Өске уксааның хуназы-биле эдеришкеш-даа, бодунуң уксаазын чыл чылы-биле салбас, ийистээри болгаш хөй сүт бээр шынары хевээр артып каар.

Малчынарның альпин өшкүнү азырап өстүрүп тургаш бир кичээнге салыр нарын талазы — чүнү-даа чири хирезинде, ооң ижер суу, суг кудар савазы шуут арыг болур уjurлуг. Бир эвес сугтар савазы хирлени бээр болза, ол ынаар чагдавас-

даа. Ынчангаш ооң ижер суун хынаары чугула деп, специал дыңнаткан.

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол мөңгүн-тайгажы малчына чаа уксааны өстүрүп көвүдөдир де чедииникин демдеглээ бодалы-биле алырга, бо чоокку дарда көдээ чурттакчыларның ху-лал ажил-агыын сайзырадыр с төлөвилелдин үндезининге альпин лерни өстүрүп эгелээр дыка таарышкан.

«Чаа бодалдарлыг кижилерге мөгеер мен. Ындыг кижилер өскү орукту ажыдып берип чоруур. Ынча-а альпин уксааның чаа, солун өшкү өстүрүп эгелзэн Мөңгүн-Тайганың тарына сеткилим ханызында тиргеним илереттим. Ээт биле сүттү биле шоолуг эвес-даа болза, хүнде хире сүттү, бир төрүүрде, 3-4 анай биле мал онзагай. Бистиң анаа өшкүлери-вистиң сүткүрүн оларның экижидип ап болур. Өреге бүрүзү өшкү малды тудуп, эм шынарлыг сүдүн саап ижер аргалыг апар. Би-шенелде эки түңнелдерни бээр бис. «Инек — чөмгөрикчи малым» азы «— өг-бүлеле кыштаг» төлөвиле ышкаш, уксаалыг чаа малды өскү көвүдөдир төлөвилелди албан эг бис. Амдызында Көдээ ажил-яамызынга мөңгүн-тайгажыларның лээшкенин деткири даалганы берди деп, Тываның Баштыңы бодунуң бис бижээ.

Амгы үеде Россияда арыг ал уксаалыг өшкүлөр саны эвээжзэн. С үеде ону кири сөөртпестээни база сүдү-дүжөргө, өшкү ажаакчылары ээтир дүк бээр уксааже шилчээни-бил тайылбырлаттынар. Ындыг болзажө чөм далдавазын, кадыг агаар-бой шыдамын база хөй сүткүрүн өөр көргөш, ону өстүрүп көвүдөдир чур-чур. Альпиннерниң алызында үнген — Швейцарияның Альпылар дээр-гындыраал. Ында уксааның 5 аңгы-а бар. Оларның өңнери ылгалып ту Россияда бо уксаа мурнуу регионнарда Сонгу Кавказта неперенгей. Дошкуну байдалдарда «даштыкы өшкүнү» өст эгелзэн Сибирь регионнарының бирээ Тыва хамааржыр.

gov.bur

Май 15 — Бүгү-делегейниң өг-бүлө хүнү

ТӨРЭЭН СУУРУН САЙЗЫРАДЫП

Мерген биле Долаана Монгуштарның өг-бүлөзү.

Мерген биле Долаана Монгуштар 1988 чылдың август 28-те өг-бүлө туткан. Оларның өг-бүлө стажы — 30 чыл. Аныяк мал эмчизи биле бухгалтер Өвүр кожуунуң Солчур суурга таныжып алганнар.

Монгуштарның өг-бүлөзи төрзэн суурун сайзыралына үлүг-хууун кирип турарларның бирээ. Өгбелериниң төрүттүнген чери күштү берип, сагыш-сеткилдин үнелиг чүүлдерин дамчыдып турар дээрзинге олар бүзүрээр.

Найралдыг өг-бүлени дузалал ажил-агыы улам-на демештирген. Мал-маган тудары, ногаа, картофельди, кат-чимишти чедер кылдыр тарып алыры кандыг-даа өг-бүлеле дөгүм болгай. Монгуштарның өг-бүлөзи ажы-төлүн төлөптүг хамаатылар кылдыр өстүрүп, боттарының байлак арга-дуржулгазын болгаш сагыш салышкынын уругларынга, уйнуктарынга дамчыдып турар. Чазын картофель тарып, күзүн элбек дүжүттү ажаап алыры — өг-бүлениң чаагай чаңчылдарының бирээ. Ажы-төлүн бичизинден тура ажил-агыга өөредип кижизидип турар.

Мерген биле Долаана Монгуштарның алды ажы-төлү оларның чоргааралы. Улуг уруу Анай-Хаак Улан-Удэге экономист дээ-

ди мергежилди чедип алгаш, банк адырында ажилдап турар. Аныяк ава ийи уруглуг. Ийиги уруу Сүрүңмаа Санкт-Петербургтун поляр академиязын дооскан. Амгы үеде ол хуу бүдүрүлгелиг. «Тываның аныяк сайгарлыкчылар» каттыжышкынының кежигүнү. Үш дугаар кызы Сугар-Сурэн Тываның күрүнө университетиниң доозукчузу, «Аныяк гвардия»,

«Студент отряд», «КВН» аныяктар шимчээшкенинниң идепкейжизи, «Тергин студент» деп аттың эдилекчизи. Оглу Даваа-Доржу Санкт-Петербург хоорайның дээди өөредилге чериниң студентизи. Ол тыва болгаш хостуг хүрешке сонуургалдыг. Хеймер уруглары Долгармаа биле Лолита школачылар. Олар кожуун, республика чергелиг мөөрейлерниң тилек-

чилери.

Өг-бүлениң баштыңы Новосибирскиниң күрүнениң аграр университетин дооскан. Россия — Моол кызыгаарында эртирилге пунктуларында ТР-ниң ветеринарлыг хайгаарал албанының килдис начальниги. Аңаа ажилдаанындан бээр 28 чыл чеде берген. Ол аът чары-жы, национал хүрешке ынак.

Ава бухгалтер эртемни чедип алгаш, мергежилниң аайы-а ажилдап турар.

Монгуштарның өг-бүлө ажилдап-даа, дыштанып-билерлер. Тываның катап тынмас чараш бойдустуг черинче, Россияның аңгы-а булуңнарынче аян-чорукчулары өг-бүлениң база бир чаа чаңчылдарының бирээ.

Бүгү-российжи «Чылдың бүлөзи-2017» деп мөөрейни регионалдыг чадазынга Мерген биле Долаана Монгуштар «Көдээде өг-бүлө» деп шаңнал төлөптүг болган. Мерген Домжаевич үре-түңнелдиг ажы-дээш ТР-ниң Көдээ ажил-агы яамызының, РФ-тиң күрүнө кызыгаарында транспорт болг ветеринарлыг хайгааралда Сибирьде зоналдыг эргелелни хүндүлел бижикири-биле шаңналган. Долаана Херел-ооло ТР-ниң Дээди Хуралының, ТР-ниң профэвилелиниң хүндүлел бижикириң болгаш өске-да шаңналдарның эдилекчизи.

Быжыг өг-бүлелер күштүг күрүнени тургузар. Аңаа аас-кежи хөй-хөй чылдар уламчылап болза, ооң дазылы улам дыңгы өскелерге үлегер-чижек болур. Бүгү-делегейниң өг-бүлө хүнү ажилгыр-кежээ, найыралдыг өг-бүлеле бүгүдөге экини күзөлдү. Шончалай ХОВАЛЫ

Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Намгаевич Чүргүй-оолдун 100 харлааны-биле

МААДЫРНЫҢ КУДУМЧУЗУН АШТААН

Шаанда Авиация кудумчузу Кызыл хоорайның эң арыг-силиг, хөй ыяштар өзүп турар ногаан кудумчуларының бирээзи турган. 1984 чылда ооң адын Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чүргүй-оол кудумчузу кылдыр солуй адаан. Амгы үеде бо кудумчудан ырак эвсте фронтучу Георгий Васильевич Абросимов чурттап турар.

Хомушку Чүргүй-оол кудумчузу окка түлнүр чыгыы апарган боорга, маадырның ады-биле адаан кудумчу ол ире боктуг болбас, ол дээрге корум-чумчокчул-дүр деп Георгий Васильевич аңааш, Кызыл хоорайның баштыңына Оюнга: «Тыва улустун маадыр туунуң адын эдилээн кудумчу ол хире боктуг боорга, чүрек аарыыр-дыр! Бо кудумчуну кымның ады-биле адаанын эткен-дүшкен кижилерден айтырамын, кым-даа билбес-тир. Ыядыңчыг чүвеп!» — деп чугаалаан.

Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чүргүй-оолдун 100 харына чер каш-ла хонук артканда, май 5-те, фронтучу Георгий Абросимовтун болш хоорайның баштыңы Дина Оюнун элээшкини езугаар маадырның адын эдилээн кудумчуну аштаары-биле, бүгү хоорайның субботнигин чарлаан. Ол эгезишкини № 4 школаның өөреникчилери аңаш башкылары, хоорайның шериг миссариадының ажилдакчылары, педагогика кадрларының билиин бедер институттун демниг коллективи институттун бажыңы кудумчунун эгенде турар), афганчы дайынчылар, эди Хуралдың депутаттары Эрес-оол биле Иван Чучев, хоорайның

Төлээлекчилер хуралының депутаттары Роман Поманисочкин, Мира Дегтерева, Владимир Федоров, Дмитрий Доңгак, «Чаңгыс демниг Россия» биле «Тываның буянның чүректениниң» активчилери ниитизи-биле 60 ажыг кижиге деткээн. Акы-дунмалышкы Тес-Хем кожуунун деткимчези база дыка күштүг болган. Кожууннарның сумулар чагырыкчыларының делегациязын Тес-Хем кожуунун чагырыкчызы Чодураа Доңгак боду туда удуртуп келген. «Кыдыңыга артып каап шыдавас бис, ынчанга кедээ администрацияларның удуртукчулары-биле дугурушкаш, субботникке албан киржир деп шийтирилээн бис» — деп, чыгып келгеннерге байыр чедирип тура, тес-хемчилерниң мурнундан Чодураа Хүлеровна чугаалаан.

Фронтучу Георгий Абросимов ындыг идепкейжи чорукка дыка өөрзэн. № 4 школага ужуражышкын соонда чедип келген Георгий Васильевич-биле акцияның киржикчилери шупту, кижиге бүрүзү чорукка тырттырып алыксап турган. Кудумчуда кайда кончуг боктуг черлер барын фронтучу айтып берип чоруп турган.

«1984 чылда Авиация кудумчузун — Хомушку Чүргүй-оол, Топография кудумчузун — Михаил Бухтуев, Заречная кудумчузун Ооржак Лопсанчап кылдыр эде адаанын дыка эки сактып чоруур мен. Хомушку Чүргүй-оол кудумчузу дыка арыг кудумчу чүве, амгы үеде ооң чурттакчылары богун кудумчузе үндүр октап турары хомуданчыг-дыр. Боттары бокту аштаар, контейнер хөлезилеп азы садып алыр чаңчыл оларда чогу хомуданчыг-дыр» — деп, Георгий Васильевич чугаалап турган.

Кудумчуну аштаарынче кыйгырган чарлалды барык-ла бажың бүрүзүнүн чанынга баш бурунгаар аскан-даа болза, каш-ла кижиге субботникке киришкен. Тус черниң чурттакчызы Николай Литвиненко шагда кудумчу чүү хире арыг-силиг турганын сактып чугаалап, кожолары-биле кады ыяштарның бүрүлерин бөлүп, контейнерге уруп каан. «Кудумчуда оңгарларны чамап септеп, ыяштарның бажын таарып кезип кааптар болза эки. Электри шугуму ыяштарның будуктарының аразы-биле эрткен болгаш, хат хадырга, чырык өжүп каар-дыр» — деп, ол сүмелеп турган.

«Хомушку Чүргүй-оол! Ооң дугайында билер бис — деп, кудумчузе үнүп келген херээжен кижилерниң бирээзи чугаалаан. — Кудумчувус эки, ооң чамдык чурттакчылары арын-нүүр чок-тур. Бокту кудумчузе дорт-ла үндүр октаптар. Чугаалаарга, билбес-тирлер! Боктуг шоодайны бистиң кудумчувусче доктаамал үндүр сөөртүп, ыяшка азып каар херээжен кижини видеокамерага көрдүм. Ол хире апарган-дырлар! Ашаам бир катап ону доктааткаш, ол херээженге чугаалаан. Ооң соонда көзүлбес апарды. Бөгүн өске кудумчузе бодунун богун үндүр сөөртүп турар чадавас».

Чүргүй-оол биле Пролетарская кудумчуларның белдиринде ыяштар аразында дыка хөй шилдер, бок бар болган. Ооң чоогунда бажыңның ээзи Ольга ол хүн эштери-биле дыштанылга хүнү демдегеп турганнар. Үнүп келгеш, бокту аштаарынче ону кыйгырарга, соонда аштап кааптар мен дээн. Ынчалза-даа даарта-даа Ольга бокту аштаваан.

Май 5-те субботник үезинде маадыр танкистин адын эдилээн кудумчудан 70 кубометр бокту бөлгөн. «Чаагайжыдылга» МУБ-тун машиналары ол бокту 2 хүн дургузунда үндүр сөөрткен.

vk.com/vmeste.kyzyl

Сүт-Хөлден медээлер

АНАЙ, ХУРАГАННАР ОНЧА-МЕНДИ

Кожуунун девискээринде малчын коданнарда шээр малдың оолдаашкыны кидин түлүк.

Малдың чаш төлүн чидиргичокка онча-менди камгалап алыр дээш, шудургу ажилдап турар малчыннар эвээш эвес. Оларга Манчүректө ТР-ниң алдарлыг малчыны Эрес-оол Санчатович, ооң өөнүн ишти Татьяна Көрген-ооловна Ондарларны хамаарыштырып болур. Алдарлыг малчыннарның аал коданында чеди чүзүн малы хүр кыш ажып, шээр малы 50 хуу оолдапкан. Чаа төрзэн хой, өшкүлөрнүн анай, хураганнары онча-менди доругуп турар.

Ол ышкаш Суг-Аксының алдарлыг малчыны Валерий Керттик-оолович Ондарның коданында 600 баш өшкү, хойунуң оолдаашкыны үргүлчүлөп турар. Малдың чаш төлү анай, хураганнар онча-менди. Куртуг-Дашта хоочун малчын Бора-Хуна Эртинеевич Сарыгларның коданында 55 анай, 70 хураганны камгалап алган. Мал-маганны ажаап-тежээринге уруу Оксана, күдээзи Артаа база оглу Кежик дузалажып, шудургу ажилдап турарлар.

ЭМНЭЭШКИН РЕГИСТРАТУРАДАН ЭГЕЛЭЭР

Мындыг кыйгы-биле чоокта чаа Сүт-Хөл кожуун эмнелгезиниң поликлиниказынга келген аарыг кижилерге таарымчалыг болур кылдыр чаа немелде тудугну — регистратураны ажилгалга кирген.

Ооң ажыдышкынын байырлыг байдалга эрттирген. Поликлиниканы аяныг, чараш дерзэн. Ук байырлалды кожуунун кол эмчизи Лидия Сергеевна Ондар ажыдып, сүт-хөлчүлөрнүн чаңгыс чер-чурттуу, ТР-ниң кадык камгалап сайыды Орлан Эрес-оолович Донгакка сөстү бээрге, чыылган чонга байыр чедирип, эмнелгеге эт-сеп садып алыр акша-төгерики-биле дузалаан.

Чалаткан аалчыларга невропатолог эмчи Шеңне Ивановна Донгак баштаан аныяк кыстар ак кадарны тутсуп, аяк шай-биле хүндүлээннер.

Кожуун чагыргазының даргазы Дайынчы Бавуужапович Ондар, кожуун баштыңы, кожуунун Төлээлекчилер хуралының даргазы Юрий Бызытпаа, ТР-ниң Дээди Хуралының депутаты Александра Хаяевна Донгак, Дээди Хуралдың аппарат удуртукчузу Өнер Хүлерович Ондар, хоочуннарда Кирилл Санчеевич Ооржак, кожуун чагыргазының өөредилге эргелелиниң даргазы Л.С. Ондар, төпчүтүнгөн ном саңының төлээзи О.К. Коңзай-оол, социал төптүн директору Р.Э. Доржу, Суг-Аксы ортумак школының директору Т.В. Сарыглар олар изиг байыр чедирип, эмнелгеге чугула херектиг белек-селектерни сөңнээннер.

АКЦИЯНЫ ЭРТТИРГЕН

Чоокта чаа Суг-Аксы суурнун Культура бажыңының девискээринде шөлчүгөшке «Уругларга бүзүрел телефону» деп акцияны организастан эрттиргеннер. Аңаа Алдан-Маадыр, Ак-Даш, Бора-Тайга, Суг-Аксы, Кара-Чыраа, Кызыл-Тайга, Хер-Тайга ортумак школаларының өөреникчилери идепкейлиг киришкен.

Ук акцияны кожуун чагыргазының өөредилге эргелелиниң информастыг технологиялар талазы-биле методизи Булат Олегович Монгуш башкарып эрттирген. Аңаа оолдар, уруглар акцияның темазына хамаарыштыр янзы-бүрү чурктарны чуруп, бүзүрел телефонун дугайында хөй ажыктыг чүүлдерни билип алган.

Бораш ОНДАР.
Сүт-Хөл кожуун.

Фронтучу Георгий Абросимов биле Кызыл хоорайның баштыңы Дина Оюн.

Субботник үезинде кудумчу.

2018 чылдың май 17-18 хүннеринде Тес-Хем кожуунун Берт-Даг сумузунда Б. Доюндуп аттыг көдээ культура бажыңына Ада-чурттуң Улуг дайынынга (1941-1945 чылдарда) илелгениң 73 чыл оюн демдеглээр хемчеглерниң аразында Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Намгаевич Чүргүй-оолдун 100 харлаанынга тураскааткан байырлыг

ХЕМЧЕГЛЕР

МАЙ 17

16.00 шакта — «Звезда» телеканалдың итирганы Совет Эвилелиниң Маадыры Х.Н. Чүргүй-оолдун амыдыралының аңаш маадырлыг чорунун дугайында ымдаалыг дириг чуруктун көрүлдези.
17.00 шакта — «ДУРУЯЛАР...» Тыва-В. Көк-оол аттыг национал хөгжүм театрының артистериниң концерти.

МАЙ 18

08.00 шакта — «БИСТИҢ МААДЫР»

деп дайын ырыларының болгаш танцы самының республика чергелиг фестивал-мөөрейиниң киржикчилериниң бүрүткели.

09.00 шакта — Самагалдай — Берт-Даг аразына хар-назын аайы-биле 7, 9, 19 км. хемчээлдерге чадаг чарыш.

11.00 шакта — Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Намгаевич Чүргүй-оолдун тураскаалына чечектер салыышкыны.

11.30 шакта — «БИСТИҢ МААДЫР» деп дайын ырыларының болгаш танцы самының республика мөөрейиниң байыр-

лыг ажыдышкыны болгаш ажил-чорудулгазы.

13.00 шакта — В. Ендан аттыг стадионга тыва хүрешке маргылдаа.

17.00 шакта — Барыын-Хемчик кожуунун улусчу театрының «Сылдыс чүгүрүү» деп шиизиниң көрүлдези.

Айтырыглар талазы-биле дараа-зында телефоннарже долгап болур: 8 (394-38) 21-130, 21-186; 8-923-387-04-87 — А.Х.Д. Дамба; 8-923-540-56-39 — В.О. Самбыл.

Ийи дакпыр тиилелге

Бии-Хем кожуунун Аржаан ортумак школазының "Аржаан" танцы бөлүү май 3-6 хуннеринде Казань хоорайга "Казаньның чөлээжи", "Бистин үевис" деп делегей чергелиг уругларның болгаш элээдилерниң чогаалдыг фестивальдарына киришкеш, чайынналчак тиилелгелиг чанып келгенер.

Аржаан сумузуунуң чагыргазының даргазы Екатерина Тюлюшке баштаткан ада-иелер бичии самчылар автобустан дүжүп кээри билек, ак кадактарын, суй белектерин сунуп, адыш часкаашкынарны-биле уткуп алган.

Фестивальга Россияның аңгы-аңгы булуңнарындан болгаш СНГ чурттарындан уруглар киришкен. Бо удаада Роберт Монгуштуң удуртуп турары «Аржаан» бөлүүндөн 10 самчы Казаньга барып киришкени ол. Аңаа олар национал тыва, моол, бурят 4 аңгы танцы бараалгаткан.

"Казаньның чөлээжи" деп фестивальга "Аржаан" бөлүү 10-12 харлыг самчылар ортузунга "Улустуң танцызы", "Улусчу аяныг танцы" шаңналдарга бирги черлерни ээлээн. Бөлүктүң кыстары Аялга Донгак биле Дарый-маа Биче-оол улустуң танцызын күүсеткеш, база тус-тузунда шылгарааннар. Самчылар "Улусчу езу-чаңчылдарны кадагалааны дээш" деп шаңналдың эдилекчилери болган.

"Бистин үевис" деп фестивалга самчыларывыс үстүндө айыткан шаңналдарга төлөптүг

ЭЭЛЧЕГЛИГ ЧЕДИИШКИН

Аржаан сумузуунуң чагыргазының даргазы Екатерина Тюлюш Роберт Монгушка кааан сунуп тур.

болуп, Москва хоорайга 2019 чылдың январь айда "Антураж" деп делегей чергелиг уругларның болгаш элээдилерниң чогаалдыг фестивалына киржир эргени чаалап алган. Оларга 15 муң рубльдин сертификатын тывыскан.

Анык танцы башкызы Роберт Монгуш фестивалдың дугайында таныштырды:

— Фестиваль Казань хоорайда Татарстанның курунениң "Экият" ойнаар-кыстар театрының тоолуг чараш оран-савазына эртен. Тывадан бистен аңгыда Шагаан-Арыг хоорайның 1 дугаар школазының "Росток" деп бөлүүнүң самчылары киржип турду. Олар база чедииникин

киржип, аңгы-аңгы чергениң дипломантылары болдулар.

Уругларывыс профессионал ансамбль, бөлүктөр-биле бир деңге мөөрейлежип турду. Киржикчилерниң белеткели-даа шыырак, кеткен костюмдары-даа каас-шиник, тургускан танцы-самы-даа бот-тускайлаң... Ынчалза-даа бистин самчыларывыс аңаа боттарының салым-чаянын 100 хууга бараалгаткан.

Жюри кежигүннери Москваның, Казаньның алдарлыг артистери, балетмейстерлери Тываның уругларының талантызын бедии-биле үнелээни, бистерни улам-на чалгынналдырды.

Удавас "Аржаан" бөлүү Тыва

Республиканың алдарлыг артизи Сайдаш Монгуштуң концертинге киржир. Ол Аржаан ортумак школазында хөгжүм болгаш актер мергежилениң бөлүүн январь айдан эгелеп удуртуп эгелээн. Алдарлыг артист понедельник санында келгеш, уругларны өөредип турар — дээш, чугаазын доосту.

Уруглар фестивалга киржиринден аңгыда, чаа өңүктөр-биле найыралдажып ап, Казань хоорайның тураскаалдыг черлерин кезип, чуруктарга тырттыржып, солун үени эрттиргеннер. Самчылар Татар Республиканың эң кол тураскаалы — Кул-Шариф мусульман хурээге (мечеть) чедип, ооң архитектуразының чаражын магадап ханмаан.

Сески классчы Анаета ра дүнеки Казаньны, татяны, аквапаркты магадамаан. Алдыгы классчы Ондук келир үениң камганы болгаш Казань крем-девискээринге Улуг-Тиилек чыскаалына белеткенип шериглерни база машиниканы улуг сонуургал көргөн. Танк иштинде шооң талазынче көргөш, чайганы аңаа уттундурбаслар Казань хоорайның арлиин, чонунуң эвилең-эчугааладылар.

Россия, делегей чилиг фестивал, мөөрей Тываның адын төлөптүг галап чоруур салым-чаа уругларга моон-даа сонга диишкенин күзеп каалы Шончалай ХОВА Авторнуң тыртты чурук

Тиилекчи — "Аржаан" бөлүү.

Чаа ном

ТЕС-ХЕМНИНҢ СПОРТЧУ СЫЛДЫСТАРЫ

Төрзэн тыва дылында чүгле ынак эвес, а ону сөс-даа кырынга, бижики-даа кырынга уран-чечени-биле ажыглап шыдаар, дылын хандыр билер кижилерни магадаарым-даа аажок. Мен бодаарымга, кайгамчык байлак тыва дылдың чүгле 20 хире хуузу амыдыралда ажыглап чоруур хевирлиг бис ийин. Ону безин холуп-бүлүп чугаалаар, дылга чевенивис кедергей. Чамдык хөлчөк онза үндэзин тыва сөстөрү шуут уткан бис. Ёзулуг тыва дыл хоочуннарывыста кадагалаттынып чорууру өөрүнчүг.

Ооң чижээн Биче-оол Сундучев Шыраптың «Тес-Хемниң спортчу сылдыстары» деп чаа номундан көрүп болур. Авторнуң төрзэн Тес-Хемниң дугайында номунуң «Эге сөзүндө» канчаар онза бижээни, төрзэн черинге ынакшылын арыг тыва дылдың уран-чечен кужу-биле илередип кааны дыка онзагай.

«...Мээң төрзэн чуртум, мээң төрөл чонум — ол дээрге, төрзэн Тыва черимниң база бир кезии болур, соңгу чүгүндө күчүлүг Таңды-Уула сынының арты-иштинден эгелээш, мурнуу талазында төнчүзү чок хову-шөлдери моол кызыгаарына чедир чаптылган, кылаң-кара аржаан суг-хемнерлиг, ак-көк хөлдөрлиг, аң-меңи, кат-чимизи долган тайга-сынныг, Улуг-Биче Хайыракан дагларынга, Өвүр-Торгалыгның Аптара-Хоолузуна бүзээлеткен, кайгамчык төөгүлүг, катаптыгымас бойдуштуг, чымчак сеткил-сагыштыг, ажык-чаагай чоннуң Тес-Хем кожууну

ол-ла болгай...». «Узун Тезим, та чеже сая-сая кижилерни, мал-маганны, аң-меңи, үнүш-байлакты, чечек-чимисти кылаң-кара сууң-биле, арыг болгаш артыш чыттыг агаарың-биле ашкарып-чемгерип, азырап-докутуруп келген сен, ол сан-түң чок!».

«...Тес-Хем — чүгле алдар-аттыг малчыннарның, эртемденнерниң, чурукчуларның, хөөмей-сыгыт, каргыраасам, лама-хамнарның чуртузес, база ол ышкаш салым-чаянын мөгелерниң, үе-дүптен укталган чүгүрүк аъттарның, часпас адар ча-согун адыкчыларының чуртудур. Тес-хемчилер бүгү тыва чон-биле бир дөмей, кажык-даалызын, буга-шыдыраазын ойнап өскөн, мөгелерин хурештирип, адын чарыштырып, чактар боозун, ча-согунун адып, көдүрер-даштарын көдүрүп, мөөрейлежип чорааннар...».

Биче-оол Сундучевиниң бо чаа ному үш улуг эгеден тургустунган: «Тес-Хемни алдаржыткан спорттун тергиннери», «Спорт-биле тудуш мээң төөгүм», «Төрөл чонум, эш-өөрүм, үе болгаш бодум дугайында». Баштайгы эгезинде кандыг материалдар бижиттингени адындан-на билдингир: тыва хурешке шүглүп чораан өгбелер, кайгамчык чедииникиннерни чедип алган спортчулар болгаш спорттун аңгы-аңгы хевирлериниң ук-кожуунга канчаар сайзырап турганы. Тес-Хемге кайгамчык онза, шылгараңгай мөгелер,

ча адыкчылары, боксёрлар, шыдыраачылар дээш өске-даа хевирлерниң шыырак спортчулары чурттап чораан, чурттап-даа чоруур. Олар чүгле кожуунун алдаржытканнар эвес, бүгү Тыва чуртунуң адын делегей, Европа, Россия чергелиг маргылдааларга бедик тудуп чорааннар.

Биче-оол Сундучев боду база бичизинден кончуг спортчу кижилер болгаш алыс дооскан эртеми безин — күш-культура башкызы. Ол Тывадан талантылыг кезек спортчу оолдар-биле Красноярск хоорайга башкы институтунуң күш-культура болгаш спорт факультетин доозуп алган. Ооң соонда төрзэн черинче ээп келгеш, Берт-Даг ортумак школазына 1963 чылда күш-культура башкылап эгелээш. Школачыларга: «эртенгиниң чедишак ажып турда, физзарядка болур, оон озалдап болбас» дээрге, «Уу», «Ии» деп шимзэн үнерге, улус шупту каттыржыпкан. Чаа башкы школага моюндуруунда ийи ак хээлерлиг спортчу костюмнуң, ак кедалыг кээрге, башкылар-даа, өөреникчилер-даа аттыг сонуурган, чараш-сынганнар. Физзарядканы чүгле өөреникчилер эвес, башкылар база кылып турганнар. Шак ынчалдыр-ла ооң күш-ажылчы оруу изелген.

Шимченгир, идепкейжи анык башкыны ынчан комсомол райкомунче депшиткен, ооң уланчылыг копка оруу күрүне удуртулгазынче углап эккелген. Биче-оол Сундучевиниң

бо ному бир талазында чүгле алдарлыг спортчулар дугайында болгаш допчу намдарның кызыгаарында турар эвес, а өске талазында Тываның чаа төөгүзү-биле холбашкан, дыка ажыктыг, солун ном чорду. Тываның бирги Президентизи Шериг-оол Дизижикович Ооржак-биле кады ажылдап тургаш, бир тургузугдан өске тургузугже эргилделиг, нарын, берге-даа, солун-даа үелерни чурттап эртип, Тываның экономика-зын быжыг тудар шиитпирлиг хөдөөлишкенин-биле чергелештир культура, спортту канчаар сайзырадып турганы номда бижип көргүстүнген. Кончуг солун, уттундурбас болушкуннар — Ыдыктыг XIV Далай-Ламаның Тывага келгенин, Россияның баштайгы Президентизи Борис Ельцинниң Тывага кээп чораанын, Тываның кайгамчык алдарлыг спортчулары — ча адыкчызы Елена Достайның болгаш хостуг хурешке Россия чемпиону Чечен-оол Монгуштуң 1996 чылда Американың Атланта хоорайга болуп эрткен бүгү-делегей олимпиадазына киришкенин бижээни кончуг солун, делгереңгей.

Ынчан бистин шыырак дээн спортчуларывыс делегей чергелиг олимпиадага бир дугаар тыва олимпийчилер болуп киришкени кажан-даа уттундурбас! Ол биске канчаар-даа аажок улуг чоргаарал. Биче-оол Сундучев ол үеде Тыва Чазактың ора-лакчы даргазы болуп ажылдап тургаш, спорт сайыды Сергей Ынаажыкович Ооржак-биле

Атлантага болган олимпиада бистин спортчуларывыс Россиядан деткички бөлүү-биле кады төлээлеп барып чораан. Ынчан тыва мөгө Чечен-оол Монгуштуң ол хире бүгү-делегей хемчээлдиг олимпиадага дөрү черни ээлээни — ёзулуг-ла тилелге! Ол кайгамчык болушкунну Биче-оол Сундучевин деокамерага тырттырып алган Елена Достай шаңналдыг черкирбээн-даа болза, олимпиада чүгле киржири безин кижилер бо ганга таварышпас аас-кежик, ооң амыдыралында тулган дээ чедииникин-дир!

Эрткен чылын бистин улуг даргавыс Шериг-оол Дизижикович Ооржак «Чоннуң чоон оруу биле» деп сүүзүнүг тыва дылында бижээни кайгамчык солун номунуң бирги томун үндүрүп алды. Ам бо даргавыс база «Тес-Хемниң спортчу сылдыстары» деп чаа онзагай номун үндүрүп алган боорга, Тываның хоочун удуртукчу даргалары аяныг, билдингир дылы кырында төөгүлүг номнары бижип турары дыка-ла онза-дыр. Мындыг үнелиг публицисти үндүрүлгелер дээрге Тываның чаа үезиниң ёзулуг барымдаа фактылары болуру-биле чергелештир салгалдарга төөгүлүк байлак материалдар кылдыр мөңгөдө артары чугаажок. Ынчангаш Биче-оол Сундучевиниң чаа ному-биле байыр чедиргич чонувустуң ону сонуургал номчурун күзеп каайн.

Надежда ЭРГЕЛ

«Авырал» немелде өөредилге төвүнүн 25 чылынга

ВИКТОР ИРГИТТИҢ АДЫН ТЫПСЫР

Бо чылын Россияның немелде өөредилге черлеринин 100 чыл оюну чылында Бай-Тайга кожуунун «Авырал» немелде өөредилге төвү тургустунганын бээр 25 чыл оюнда демдеглээр деп турар. Байыр-лалда төптүн үндөзилекчизи, улус өөредилгезинин тергини, Тываның улустун башкызы Виктор Данзыевич Иргиттин чырыктыгы адын мөңгөжидип, төпке тыпсыр. Уругларны сонугалдарының аайы-не хаара тудар төптүн тургустунган күзү солун. Эң-не баштай Виктор Данзыевич Иргиттин удуртулгасы-биле Авырал сес чыл школазынга чурук турар бөлгүмден эгелээн. Чоор-ол бөлгүм «Херел» киностудиязын, уругларның улуг сонугалын олдуруп. Аңаа 5 башкы ажилдап элээн: С.К. Самба-Людун – чурук-Чудук Владислав – оператор, А.С. Адек – чечен чогаал удуртукчу, Ит Сандыр-оол – монтажер. Олар еникчилери-биле эң баштайгы мультфильмнерни үндүрүп эгелээн. Виктор Данзыевичинин күженишкени-биле

чыгып, шынар-лыг дерилдени кылып алган ажилдап турар.

«Авиамоделирование» деп бөлгүмнү Аян Николаевич Кара-Донгак, хөгжүм-сам таласы-биле Шончалай Валериановна Чапчин, Шеңне Михайловна Хертек олар уругларның сонугалын хаара тудуп, чогаадыкчы болгаш уран чүүлдүн делегейинче кирип турар. Салым-чаянныг уругларның журналистика бөлгүмүн хоочун башкы Көк-оол Байыр-оолович Салчак удуртуп, уругларның чогаалдарын чырыкче парладып үндүрүп, хей-адын көдүрүп, хей чылдарда ажилдаан.

Халаптыг аарыгның уржундан талантылыг, ховар дээн удуртукчу Виктор

Тываның улустун башкызы, төптүн үндөзилекчизи Виктор Данзыевич ИРГИТ.

«Чаштар делегей» бөлгүмнүн киржикчилери уруглар башкызы-биле.

Чылда уругларның «Авырал» немелде өөредилге төвү кылдыр эде тынган.

Эң-не кол бөлгүм – кино болгаш анимациялыг мультфильмнер студиязы. Уругларның кино тырттырына ургалын оттурбушаан, С.В. Чапчин, Көк, А.В. Иргит, А.А. Күжүгет, Э.М. А.С. Чанзан олар уруглар-биле солун киноларны, мультфильмнер-илгаш, харын боттары рольдарга ойнооларны үндүрүп турганнар. «500» деп кинону Тывада көрбээн, со-таваан кижиде-даа чок-ла боор. Ак-көк-тага кожуунун социал-экономика-тын үндөзүн, өөредилге-кижизидилге, тура-массалыг болгаш спортчу амы-лын, сөөлгү медээлерин, чоннуң э-биле хөгжүмнүг байыры дик-башкылар Ангелина Борисовна Аржаана Александровна Чапчин, Кавыл-ооловна Хандармаа дамчыдып берип турган. Киносту-тыва езу-чаңчылдарга, чогаалга илээн мультфильмнерни хейу-биле республика болгаш Россия чер-анзы-бүрү мөөрейлерге киржип, алдыг черлерни ап келген. Бар-оматериалдарның саны 150 ажыг. Уеде оларны төптүн музейинде алап арттырган. Ол музейни 2016-өөредилге чылында директорувус аана Болат-ооловна Тойбу-Хааның ээшкини-биле ажиткан. Музей-төптүн үндөзилекчизи башкы В.Д. Иргиттин чырык адынга тураскааткан булуңу тургускан. Оң удуртук-шкызы Шинчи Орлановна Ортаат-ей ажылы» деп программа-биле арны музей ажылынга, экскурсо-ергежилге өөредип, оларның дыл-ан сайзырадып, хей материалдарны

Данзыевич Иргит чырык өртемчейден чарлып чорутканы коллективке улуг чидириг болган. Ынчалза-даа ажы-төлү, чоок кижилери, өөреникчилери, талантылыг ажы-төл башкызының эгелеп кааны ажил-херээн уламчылап, сайзырадып турары өөрүнчүг. Удуртукчу ажылын уруу Алия Викторовна Шагаалан, огу Амыр Викторович Иргит дөзөп салгап, аңгы-аңгы чылдарда ачазының күзел-бодалдарын боттандырып ажилдаан. В.Д. Иргиттин өөнүң ишти «Россияның хүндүлүг ажилдакчызы» аттын эдилек-чизи Зоя Хертековна Иргит «Авырал» немелде өөредилге төвүгө ажилдап, бодунуң байлак дуржулганын аныяк башкыларга дамчыдып, төптүн хөгжүп сайзыраарына идигни бергенин демдег-левес аргажок.

Амгы уеде төпте 5 угланышкын-биле 17 башкы боттарының бот-тускайлаң, өөредилге стандарттарына дүүшкен программалары-биле директор баш-кы Долаана Болат-ооловна Тойбу-Хааның удуртулгасы-биле ажилдап тур бис. «Россия Федерациязының ниити өөредилгезинин хүндүлүг ажилдакчы-зы», «Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг аттарның эдилекчизи Долаана Болат-ооловна кыска үе дургузунда коллективтин ажылын эде тургузуп, улам сайзы-радып, республика чергелиг, Россия болгаш делегей чергелиг мөөрейлерге, интернет-телевилелдерге башкыларны, өөреникчилерни кириштирип, бедик сорулгаларны салган ажилдап турар. Директорунун өөредилге таласы-биле оралакчызы Айлыкмаа Мокур-ооловна Куулар, кижизидилге ажылының тала-зы-биле оралакчызы Аяна Борисовна Дакпай-оолдун ажил-ижи макталдыг.

«Ойнаар-кыс театры», «Сценага чугаа культуразы» (удуртукчузу А.А. Хертек), «Танцы-сам» (А.А. Чечекбаа), «Мультфильмнер студиязы» (А.А. Күжүгет), «Музей ажылы» (Ш.О. Ортаат), «Туризм» (Д.Б. Тойбу-Хаа), «Журналистика» (А.Б. Дакпай-оол), «Театр студиязы» (А.М. Куулар), «Уран шеверлер кичээлдери» (Ш.М. Хертек), «Шевер холдар» (Д.Н. Салчак), «Хептин уран каасталгасы» (Н.Н. Очур), «Шуру-чинчилер» (М.Б. Ортун-Назын), «Компьютер графиказы» (А.О. Ховалыг), «Чаштар делегей» (Л.Ш. Чапчин) дээн ышкы бөлгүмнер аразында сырый харылзаалыг ажилдап турар.

«Чаштар делегей» бөлгүм эрткен өөредилге чылында ажиттыгаш, бо чылын 2 дугаар доозукчуларын үндүрер. Ында школа назыны четпээн 6 харлыг 24 уругну 1-ги классче белеткеп, бүгү таласы-биле сайзырадып, 4 башкы чогаадыкчы, тывынгыр ажилдап турарлар. Удуртукчузу Россияның болгаш Тываның өөредилге болгаш эртем яамыларының хүндүлүг бижиктеринин эдилекчизи, хоочун башкы Лариса Шожукаевна Чапчин уругларның дыл-домаан тыва болгаш орус дылдарга сайзырадып, үн, үжүктөр, сан, долгандыр турар бойдус делегей-биле таныштырып, эге билиглерни берип турар. Анна Алексеевна Хертек уругларның моториказын сайзырадып, пластилин болгаш саазын-биле ажил-дарны кылдырып, чаштарны уран чүүлге өөредип, оларның сонугалын чаалап алганы коллегаларының болгаш ада-иелеринин хүндүткелин болдуруп турар. Байлак Оюн-ооловна Күжүгет уругларның куш-культурага сонугалын бедидип, Айлыкмаа Мокур-ооловна Куулар музыка делегейинче уругларның оруун ажыдып турар. Төпте уруглар колдуу социал бай-далы берге өг-бүлелерден болгаш ТР-нин Чазак Даргазы Ш.В. Кара-оолдун «Өг-бүлө бүрүзүгө бир дээди эртемниг уруг» деп губернатор төлөвилелдинде 3 уруг киржикчилиг болган. Ол ышкы «Езулуг өг-бүлө дээрге хей болгаш найыралдыг «Бистер бис» деп төлөвилелдин база киржикчилери болуп, план езугаар фото-отчеттарлыг янзы-бүрү хемчеглерни ада-иелери-биле кады эрттирип турарлар.

«Мультстудия» – уругларның эң-не ынак бөлгүмү. Олар ында янзы-бүрү мультфильмнерни кылып, үнүн дириг-жидип өөренип турарлар. Бо бөлгүмнүн регион болгаш федералдыг деңгелдин мөөрейлеринин шаңналдары – диплом, грамоталары санап четпес хей. 2017 чылда II республика чергелиг «Тыва-Синема» киновиомөөрейге «Ойнаарактар» деп мультфильми дээш 1-ги черни ээлээн.

Төптүн үндөзилекчизи Виктор Данзыевич Иргитке база кыска үениң иштинде дыка хей эки чүүлдерни кылып четтигип-кен кожуун чагыргазының даргазы турган Сергей Сайын-Белекович Монгушка тураскааткан чуруктарлыг дисциплинерни кылып үндүргенер. 2018 чылда Делгер-оол Даниил Калдар-оолович Монгуштуң тургусканы чоннуң алдарлыг мастери Сергей Хомушкевич Кочааның 65 хар харлаан юбилейинге тураскааткан «Иска-тель забытых ремесел» деп документал-дыг кинозу Новосибирск хоорайга эрткен делегей чергелиг уран чүүлдүн болгаш культураның 35-ки КИТ аттыг мөөрейинге I чергениң лауреады болган. Бо хүндүлүг кижилеривиске тураскааткан дисциплинерни кожуунун архивинче дамчыткан бис.

Долаана Болат-ооловнаның удур-тулгасы-биле 14 өөреникчи эрткен өөредилге чылында Сочи хоорайга болуп эрткен «Экии, Сочи!» деп делегей чергелиг аныяктар чыгыгына киришкеш, хей шаңналдарлыг, гран-прилерлиг, кубоктарлыг чанып келгеннер. Гран-при тилекчилери «Театр моды», Доос-Кара Дамырак (2 кл) – «Эң бичии талант», Алты Милан (4 кл) – «Эң чараш үн» деп номинацияларга тилекчилер болган.

Бо өөредилге чылында «Декей-оо» ансамбли танцы-сам башкызы Алдынай Артемовна Чечекбааның база башкылар Мая Белек-ооловна Ортун-Назынның, Долаана Мергеновна Чыргалдың удур-

тулгасы-биле Новосибирск хоорайга болуп эрткен делегей чергелиг мөөрейге киришкеш, Гран-при болгаш I чергениң лауреаттары болганнар.

Бистиң төптүн өөреникчилери «Кызыл дептер – уругларның холу-биле!» деп Россия чергелиг экологтук интернет-телевилелге киржип, чураан ажилдары дээш «Үнелел бижик» деп шыңзылгаларны ап, ол ажылын ам-даа уламчылап турарлар.

Өөреникчилеривис бүгү Россияның «Уруглар Президент Путинни чуруп тур-лар!» деп чураан чуруктар мөөрейинге чедишкениг киришкеннер (башкы-зы Аян-оол Амыр-оолович Көк). В.В. Путинниң чуруун болгаш Россияның тугун чураан хөрек демдектери оларның хөректин каастап чоруур. «Дириг амытаннар камгалалын уруглар чуруп тур!» деп мөөрейге база-ла идепкейлиг киришкени дээш, «Үнелел бижик» деп шыңзылганы директорувус Долаана Болат-ооловна Тойбу-Хаага тывыскан. 47 өөреникчи «Кызыл дептер – уругларның холу-биле!», «Уруглар Президент Путинни чуруп турлар!», «Ам база тоол оранын-че!» деп мөөрейлерге уруглар идепкейлиг киришкен. Башкылары Шеңне Михайловна Хертек, Мая Белек-ооловна Ортун-Назын, Демьян Николаевич Салчак, Анна Алексеевна Хертек, Долаана Мергеновна Чыргал, Алдын-Ай Артемовна Чечекбаа, Аяна Борисовна Дакпай-оол оларга үнелел бижиктерни тывысканы дээрге оларның улуг ажылының түңнели-дир.

2017-2018

өөредилге чылы өөре-никчилерге-даа, башкылар-га-даа чымыш-тыг болгаш дүжүткүр чыл болган. Дирек-торувус До-лаана Болат-ооловнаның тывынгыр бол-гаш билдиги удуртулгасы-биле бо-ла бүгү ажилдарның түңнелинде «Авырал» не-мелде өөредилге төвү «Россияның 100 эң эки немелде өөредилге төвү-2017» деп адынга төлөпиг болуп, оларның одуруунче кирген. Удуртукчуус Долаана Болат-ооловна Россияның «Чылдың директору-2017» деп хүндүлүг атты база бүгү делегейин Шынар болгаш марке-тинг академиязының хүндүлүг кежигүнү деп атты тывысканы онзагай болуушкун болган.

«Информастыг технологияларны ажылап көдээ черлерде немелде өөре-дилге төлтеринге өөредилге албан черлеринин муниципалдыг четкилер структуразын тургузарын хандыраы» төлөвилелдин күүселдезинге хамаарыш-тыр федералдыг бюджеттен субсидия хе-виринге 3 млн. рубль Грантыже төптүн ма-териал-техниктиг баазаны сайзырадыр сорулга-биле чагыгы кириген турган, ол I чадазын эрте берген. Грантыны ой-наптар болзувусса, ол чарыгдалдарның долу кезээн бо үениң негелделеринге дүүштүр информатиктиг технологиялар-ны чаартып, чаа техниктиг бөлгүмнерни ажыдып, ылангыя робот техниказын сайзырадыр сорулга салдыган. Өске өөредилге албан черлери-биле четкилиг дорт харылзаалыг кады ажилдажылга биске тургустуна бээр дээрзинге идеген турар бис.

Бо хүннерде директорувус Россияның немелде өөредилге системазының тургустунганын бээр 100 чыл оюнга тураскааткан (Санкт-Петербург хоорайга болуп эрткен) Бүгү Россияның «Бичии тажы» V чогаадыкчы үзел-бодалдар фестиваль-мөөрейинге чедишкениг ки-ришкеш чанып келген. «Авырал» немел-де өөредилге төвү фестиваль-мөөреинин лауреадының диплому болгаш алдын медалы-биле шаңнаткан. «Россияның немелде өөредилге системазының тур-густунганын бээр 100 чылы» деп юби-лейлиг алдын медалды директорувус Д.Б. Тойбу-Хаага тывыскан. Бо чедиш-киннер коллектививистиң юбилейинге улуг белек дээрзи чугаажок.

Лариса ЧАПЧЫН,
төптүн башкызы.
Тээли суур.

2018 чылдың май 1-2 хүннеринде Мөңгүн-Тайга кожуунунун төвү Мугур-Аксы суурга Мөңгүн-Тайга кожуунунун шаңналы дээш эр улус командаларының аразына республика чергелиг хол бөмбүүнге маргылдаа болуп эрткен.

Ооң кол сорулгазы Тывага хол бөмбүүн сайзырадыры, күш-культура, спорт болгаш кадык амыдыралды чон аразына непередири, корум-чурум үрээшкннеринге, арагалаашкынга болгаш наркоманияга удур ажилдарны чорудары, хол бөмүүнге шыырак командаларны илередири.

Маргылдаага ниитизи-биле 15 команда киришкен. Олар дээрже Каа-Хем, Таңды, Кызыл кожуун, Бии-Хем, Улуг-Хем, Чеди-Хөл, Чаа-Хөл, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Ак-Довурак хоорай, Сүт-Хөл болгаш Мөңгүн-Тайга кожуунунун «Кашпал», «Мугур-Аксы», «Мөңгүн-Тайга» командалары-дыр.

Май 1-ниң хүнүнде кожуунунун чонунун байырлыг чыскаалыга бодунун төрөөн кожуунун төлээлел келген спортчуларның киржилгези байырлалга бир тускай аян-шинчини кириген. Чыскаал соонда 15 команда аразына Мөңгүн-Тайга кожуунунун спортшколазынга болгаш № 2 ортумак школаның спорт залына ачыр-дачыр оюннар эгелзэн. Бир дугаар хүнүнүң кезээинде Мугур-Аксы суурнунуң Культура бажыңына кожуунунун бот-идепкейлиг аныяктары спортчуларга солун концертти бараалгаткан.

Май 2-ниң хүнүнде түңнел оюннар-га ужуражыры-биле, Каа-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик база Сүт-Хөлдүн командалары арткан. Эгезинде Сүт-Хөл биле Каа-Хемниң спортчулары ойнаан. Түңнелинде 1-ги чер дээш ойнаар эргени Сүт-Хөлдүн ойнакчылары чаалап алган. Улуг-Хем биле Чөөн-Хемчик кожууннар-дан Улуг-Хемниң спортчулары 1-ги чер дээш ойнаар эргени алган.

3-кү чер дээш Чөөн-Хемчик биле Каа-Хемниң командалары ойнааш, чөөн-хемчикчилер каа-хемчилерни 2:0 санга

Мөңгүн-Тайгадан спортчу медээ

“ТӨРЭЭН КОЖУУНУМ”

удуп алганнар.

Бирги чер дээш Улуг-Хем биле Сүт-Хөлдүн ойнакчылары ачыр-дачыр тудушкан соонда, Сүт-Хөлдүн командасы Улуг-Хемниң ойнакчыларын 2:1 санга уткан.

Ийи хүн уламчылаан «Төрөөн кожуунум» деп республика чергелиг хол бөмбүүнүн маргылдаазына Сүт-Хөл кожуунун командасы тиелекчи болуп, 50 муң рубль, кубок, медаль болгаш хүндүлел бижик-биле шаңнаткан. 2-ги черге Улуг-Хемниң (шаңналы 30 муң рубль, медаль болгаш хүндүлел бижик), 3-кү черге Чөөн-Хемчиктин командалары төлөптүг болганнар (шаңналы 20 муң рубль, медаль болгаш хүндүлел бижик). «Тиилелгеже чүткүл» дээш тускай шаңналга Каа-Хем кожуунун командасы (4500 рубль) төлөптүг болган.

Сүт-Хөл кожуунун командасының капитаны Айыжы Монгуш:

— Республика чергелиг хол бөмбүүнүн маргылдаазына тиелекчи болганымыска өөрүп тур бис. Шаңнал кылдыр алган акашавысты шупту үлежип алыр бис. Аравыста ажы-төлдүг, өг-бүлөлүг оолдар бар.

Мөңгүн-Тайга кожуунга бир дугаар келгеним бо. Агаар-бойдузу аажок магаданчыг, каас-чараш оран-дыр. Бо маргылдаа шыырак деңнелге эрткен деп үнелээр мен. Моон-даа соңгаар мындыг маргылдааларны эрттирип турары күзенчиг. Бисти эвилел-ээлдек уткуп хүлээп ал, ашкарып-чемгерип, удуур-чыдар чер-биле хандырган «Хамнаарак» уруглар садының ажилдакчыларына болгаш чаңгыс чер-чурттууус Бады-оол Маспый-оолович Ондар акывыска улуу-биле четтиргенивисти илередир-дир бис.

Маргылдааның кол секретары

Меңги Саая:

— Бо эрткен республика чергелиг хол бөмбүүнүн маргылдаазына б хуумда бедик деңнелге эрткен санаар-дыр мен. Маргылдаага ооң чүгөл боттарының кожуунунун камгалап ойнаан. Ооң онзагай тал ол. Мээң өөм ээзи Тимур Демир-оол Сааяның кады төрөөн акызы Доз Демир-оолович Сааяның 1996 чылда лээшкнни-биле бо маргылдааны эрттир-ип эгелзэн. Ам ол боду бо өртемчок. Оон бээр маргылдаа 22 чылдагузунда уламчылап турары бо. Ка бүрүзү ону эрттирери-биле, хай салганы бодунга хүлээнип алгаш, беднелге эрттирип турары өөрүм.

Мөңгүн-Тайга кожуунунун спортшколазының спортчу курлавы белеткээр талазы-биле директор орапакчызы Андриан Шөмбүл:

— Мөңгүн-Тайга кожуунунун чон эки белеткелдиг, көрүштүг маргылдаа өзүлүг-ла белек болган. Кожу мындыг шынарлыг маргылдаага каш чылдарда черле болуп көрүп Спортчу оолдарның ниити белет шыырак-тыр. Дараазында чылда бо маргылдааны Тыва Республика Спорт болгаш аныяктар херектер-ямызы кичээнгөйге ап, ооң бедидип көрзе кандыгыл. Ол кожуун чагыргалары спортчулар деткип, чаңгыс аай хөл, орукка чык кывар-чаар материалдар, машина-га-биле хандырып деткири күзү деп санаар мен.

Түңнел сөс орнунга: Сүт-Хөл кожуунун спортчулары тиелекчилер болуп келир чылын маргылдааны Сүт-Хөл эрттирер эргени алган. Сүт-Хөл кожуунун чагыргазы ТР-ниң Спорт болгаш аныяктар херектеринин ямызы-биле хандырып демнежип тургаш, маргылдаага чазак деңнелинге эрттирер дээр идегел улуг.

Алиса Дор
Мугур-Аксы

Авторнун тырттырган

Шуйнун девискээринде Ак-Булак деп черге «Даг туризми» эрттирер база өөреникчилернин турна-даларын катап эгелзэрин «Шындан» номчааш, бо чүлдү бижидим. Чүге дизе моон мурнунда Шуйнун девискээринге эрттирер турган республика чергелиг-школаларның турна-далары сөөлгү чылдарда үзүктелип, соксаан турган. Ам ону деткиксээрим ол-дур ийн.

1963 чылда амыдыралым аайы-биле Шуй ортумак школа-зынга физика башкызы болуп ажилдап чеде бердим. Мени эге класстарга башкылап турган башкы Майны Бадыевич Салчак ээлдек хүлээп алган чүве. Мен ынчан спортка болгаш туризмге хандыкшылдыг турган мен. Майны башкы ону эскергеш, 5-10 классчы өөреникчилеринин аразына туризм бөлгүмү организа-тап тургузарын сүмелзэн.

Шуй сумузунун девискээри кайгамчык чараш, байлак чер. Ындыг болганы-биле туризмге кончуг таарымчалыг. Барлык биле Шуй деп ийи шапкын хемнериниң белдиринде Шуй-Аксы суур турар. Барлык хем мурнуу-чөөн чүктен Арзайты, Даас-Оюм, Сыын-Баштыг тайгаларын чара чүткүп баткаш, Тээлиниң, Аянгатының байлак дүжүттүг оргулааштарын суггарып баткан Тываның база бир онзагай хемнериниң бирээзи. Ооң дунмазы Шуй-Хем мурнуу-барыын чүктен Шашпаал, Чараш-Даш, Мөңгүлектерниң, улуг-биче Узун-Хем, Чинге-Хем, Сайлыг-Хем, Маганаты, Дустуг-

Туризм спорту

ДЕТКИИР-ДИР МЕН

Хем деп балык-байлаңныг хемчигештерин каттыштыргаш, Манчүректин, Алдыы, Үстүү, Ортаа-Олуттаарларның, Донгулдарның, Шокар-Хаяның кызаа-дыкпыш чалым-халаларына чаңгыланып, арга-чарыктың аң-меңин хөлзедиптер янзы-бүрү аялгалыг болуп ыр-лавышаан, угбазы болуп Улуг-Барлык-биле белдирлешкеш, хөгжүм-ырын Көк-Боомнун көшкелеринге, чалымнарынга чаңгыландырыпкан хем — Шуй ол-дур. Ынчангаш Барлык биле Шуйнун каттышкан черинде «Парк «Шуй» деп камгалап-дыг девискээрни тургусканын — келир өйдө салгалдарга ол черниң ховар аңы — ирбиштен эгелзеш, каас-чараш бойдус-байлаан кадагалап арттырар дээн көрүшкүн деп санаар.

1964 чылдың май 22-де БАЛКЭ райкомунун өөредилге талазы-биле секретары Кой-оол Ооржак Шуй школазынга чедип келген. В.И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 90 чыл оюн демдегелер тургаш, район школаларының аразына кара металл чыырының айынга тиелекчи болган Шуй школазының өөреникчилеринин шаңналдарын чедирип келгени ол. Ынчан мен школа башкыларның комсомол эге организациязының секретары турган мен. Кой-оол-биле мен туризм дугайында чугаалаштым.

Бистиң школаның баазазынга кожуун школаларының 1-ги турисчи следун эрттирер деп мээң саналымны ол деткээн чүве. Чүге дизе школага 5-10 класстарның турисчи следун эрттирер турувуста, боду БАЛКЭ райкомунун төлээзи болуп киришкен болгаш, бисти үнелээни ол.

Дараазында чылын май 10-11 хүннеринде республиканың аныяктарының турисчи станциязының директору Федор Андреевич Журавлев бистиң кожуунун өөреникчилеринин 1-ги кожуун следун эрттирери-биле, бир аныяк орус уругну чорудупкан. Ол кысты база-ла Кой-оол эдертип алгаш келген чүве. Уругнун адын уткан-дыр мен, кончуг эрестиг кыс. Барбазында ак демир стаканын, компазын дээш бүрүн херекселин чүктеп алган чоруур болган. Ук слетка Шуй, Тээли, Бай-Тал, Кызыл-Даг школаларындан ниитизи-биле дөрт команда киришкен. Аян-чоруктун кол шииткекчизи Кызылдан келген кижиге болган, школа бүрүзүндө 1-1 кижиге база шииткекчилзэн. Аңаа бистиң школавысты Бараат Делег-оол төлээлзэн. Командалар чыскаалып, девиз, ырызын ырлааш, капитаны кол шииткекчиге рапорттаан соонда, слет эгелзэн. Барлык хемниң кыдында шыргай арыг иштинге компас-биле чүк тып, шаптараазының

оруктар эртип, хендир дузазы-биле хемни кечип, дагны өрү чаржып, эстафетага киржип келгенивистиң түңнелинде кезээ одаг кыспып алгаш, хүреш-биле доостувус. 1-ги черни Шуй, 2-ги черни Бай-Тал, 3-4-кү чер-лерни Тээли, Кызыл-Даг школа-лары тус-тузунда алгаш, коман-да бүрүзү шаңналдарга төлөптүг болган. Шуй школазының коман-дасы Кызылга республика школаларының турисчи следунга киржир эргени алган. Бистиң школаның өөреникчилери республиканың школаларының 10-гу турисчи следунга киришкеш, 8 коман-дан 3-кү шаңналдыг черни алгаш, майгын-биле шаңнатканы уттундурбас.

Дараазында чылдарда кожуунга өөреникчилеринин 2-ги, 3-кү, 4-кү, 5-ки слеттарына тиелекчилер болуп, республиканың аныяк туристеринин 9-ку, 10-гу слеттарына киржир эргени салбайн, Эзрбек бажынга ийи катап, Көк-Тейге ийи катап киришкен бис.

1967 чылда бистиң школаның 9-ку классчызы Таан-оол Күжүгет республика чергелиг компас-биле уг-шиг тывар маргылдаага тиилзэн. Ол Ленинградка Бүгү эвилел школаларының турисчи маргылдааларына киржир эргени чаалап алгаш, аңаа чедиишкинниг киришкен.

Мен база республика школа-чыларының аразына туризмни непередиригге киржилге дээш ол чылын Октябрь революциязының 50 чыл оюн таварыштыр Ленинград хоорайга делегей аныяктарының шуулганына киржир кылдыр

шаңнаткан мен. Ол шуулганын хире чурттарның аныяктары киришкен чүве. Бистиң республикадан БАЛКЭ обкомунун секретары Дозур-оол Тинмей, БАЛ Барыын-Хемчик райкомунун секретары Ока Монгуш, Бий-Хем кожуунун Туран хоорайда турган нер вожаты Людмила Яровица база мен төлээлзэн бис. Ан-10 хире хонукта янзы-бүрү кезеглерге киржип, Кронштадт болгаш Онеганың «Чуртталга» оруу» деп орук-биле хей-хей экскурсияларга чораан бис. Ол шуулган соонда чанып келгеш, хөй ужуражылгалары өөреникчилер, аныяктар аразына эрттирип турдувус.

Туризм кижиге бүгү талазы-биле дузалаарын ынчан билте мен. Ылангыя хөй чүвени билте алырынга, хөй эш-өөрлүг болуп турган, амыдыралга шын орут-шилип алырынга дээш оон-де-өске. Чүге мону чугаалап тур-сен дээр улус турар чадава. Мен бодум спорт, туризм ача-зында кадык байдалым эки узун назынны назылап чор мен. Ынчангы өөреникчилерим Чур-най Хертек — кедээ ажил-ал сайыдының орапакчызы чораван. Таан-оол Күжүгет, Валентина Дамба — эртем ажилдакчылары. Бойдулаң Сарыг-оол, Арбай-оол Күжүгет, Майны Биче-оол, Сүрүн Дадар-оол суглар «Россииниң хүндүлүг туристери» деп херек демдээниң эдилекчилери бол-ганнар. Оларның эртем-билиг чедип ап, ажил-амыдыралга чедиишкинниг болганына туризм улуг салдарлыг болган деп санап чоруур мен.

Ким-оол САРЫГ-ДОНДАН
ТР-ниң алдарлыг башкысы

Юбилей

ОЙНААРАКТАР
ТЕАТРЫНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Тываның ойнааарактар театры тургустунганын бээр 5 чылын май 15-тен 18-ке чедир демдегеп эрттирер.

Ырак-чоок булуңнарда солун шиилерин бараалдап чоруур уругларның ынак театрының чедиш-иниери шуут эндерик. Театрның амгы коллективи онза байырлалында Санкт-Петербургтан, Бурятиядан келир хүндүлүг аалчыларын база манап турарлар. Россияда билдингир театр ажилдакчылары Давид Бурман болгаш Эрдени Жалцанов ойнаар-кыстар театрының чалааны-биле байыр эдирип келир.

Санкт-Петербургтан режиссер болгаш продюсер Давид Бурман дээрге делегей чергелиг «Кукарт» деп фестивальдың президентизи база «Интер-тудио» деп организацияның директору.

А Улан-Удэден Бурятияның уран чүүлүнүн ал-арлыг ажилдакчызы Эрдени Жалцанов — «Ульгэр» деп Бурятияның ойнааарактар театрының уран чүүл чорукчузу, «Золотая маска» деп Дээди национал театрың лауреады (2006, 2008, 2010 чч.). Чалаткан хүндүлүг аалчылар театрының артистеринге мастер-класстарны болгаш чогаадкчы ужуражылгаларны эрттирер.

Оон ыңай май 16-да Айлана Күжүгеттин «Бо кай-мчык өртемчей» деп номунун таныштырылгасын-ларларла конференциянын эрттирерин планнаан. Театрның аныяк артистери солун шиилерни тур-бичин чонга бараалгадыр. Май 15-те — «Тойлу» деп ши, май 16-да — «Мери Поллинс», май 17-де «Перо черного грифа», май 18-те «Бистиң 5 чылы-ыс, ол чүгле эгези-дир» деп байырлыг концертин тургаш «Кезер» деп шиини Тываның ойнааарактар театрының артистери чонга бараалгадырлар.

Бистиң корр.

Эрес-Маадырлыг чорук ордениниң эдилекчизи Эртине-ниң авазы Сат Калындуу-биле ужуражылга үезинде.

Шериг албан-хүлээлгезин күүседип тургаш, маадырлыгы-биле өлгөн дайынчы Эртине Дамбаевич Калындуунун авазы болгаш угбазы-биле май 5-те, Улуг Тиилелгениң 73 чыл болган бүдүүзүндө, Ак-Дуруг ортумаак школазының музейинге ужуражыл-га болуп эрткен. Ужуражылгага 5-6 класстарның өөреникчилери, маадырның класының башкызы Надежда Сат киришкен.

Эртине Калындуу 1984 чылдың июль 18-те Чаа-Хөл кожуунун Ак-Дуруг суурга Дамбаа Эленмеевич биле Сат Орус-Сатовна Калындууларның өг-бүлезинге төрүттүнгөн. Эге класстан 7 класска чедир Ак-Дуруг ортумаак шко-лазынга, 8-9 классты Чаа-Хөл ортумаак школазынга, 10-11 классты Чадаананың 4 дугаар школазынга өөренип дооскан. Бышкан билигиниң аттестадан алганының соон-да, Шагаан-Арыгның ДОСААФ-ка чолаачы мергежилге өөренип алган.

2003 чылдың ноябрь 11-де шериг албан-хүлээлгезин эрттирери-биле, Улуг-Хем кожуундан аъттаныпкан. Баш-тай алды ай иштинде шериг өөредилгезин Соңгу-Кавказка ак сеткилдиг эрткен. Шериг өөредилгезиниң соонда Ин-гушетия Республикага снайпер-разведчик бооп албан

Патриотчу кижизидилге

МААДЫРЛАРНЫ
УТПАС БИС

хүлээлгезин эрттирер кирипкен турган.

Ингушетияның Назрань районунга тускай операция үезинде, 2005 чылдың октябрь 7-де 11 шак 30 минута турда, дайынчы Эртине Калындуу маадырлыгы-биле өлгөн. Ол 3-кү ротаның 1 дугаар взводунун снайпер-раз-ведчиги турган. Чанарынга чедир каш хонук артканда, Эртине Калындуу бодунун амы-тынын харамнанмай, эш-өөрүн болгаш командирлерин маадырлыгы-биле кам-галап каан. Эртине Калындууга Россия Федерациязының Президентизиниң Күрүне шаңналы — Эрес-Маадырлыг чоруктуң орденин тывыскан.

Угбазы Валентина Сат өөреникчилерге эки өөренирин, башкыларының чугаазын дыңнап, ада-иезинге дузала-жып, ажилгы-кежээ болурун чагаан. «Эртине бичизин-ден тура кончук топтуг-томаанның, дузааргак, улугну улуг деп, бичени биче деп билир киж. Ол аажок сыгытыр-хөөмелээр турган. Оглум чораан болза, 34 харлаар. Акыңарны, дуңмаңарны сактып, үнелеп чорууңар дээш, улуу-биле өөрүп четтирдим, башкылар болгаш уругла-рым, оолдарым!» — деп, маадырның авазы чугаалады.

Төрзэн чуртунга ынак, кижизиг оолдун авазы Сат Калындуу Чаа-Хөл суурда чурттап орат. Чаңгыс чер-чурттууус, патриотчу Маадырны Чаа-Хөл суурда ор-нукшуткан.

Өөреникчилер сонугаан айтырларын аалчыларга салып, солун харыларын алгаш, маадырның орденин көргөннер. Төрзэн чуртунга бердинип, маадырлыг чорукту кылып чоруур чаңгыс чер-чурттууларымыска чоргаарла-нып, аныяк-өскөн олардан үлегер-чижекте ап чоруурун күзээр-дир мен.

Салзынмаа ХОМУШКУ,
Ак-Дуруг ортумаак школазының тыва дыл
болгаш чогаал башкызы.
Авторнуң тырттырган чуруу.

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

ТЫВАНЫҢ В.КӨК-ОЛ АТТЫГ НАЦИОНАЛ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

КЫЗЫЛГА
ААЛДАП КЕЛИР

Майның 22-24 хүннеринде Моссовет аттыг театрының коллективи англи драматург К. Хэмптоннуң «Айыылдыг харылзаалар» («Опасные связи») деп шиизи-биле Кызылга аалдап келир.

Бо шиини XVIII чүс чылдың ат-сурагыг чогаалчызы Шодерло де Лактонун ыңдыг аттыг чогаалына үндезилеп тургускан. Бодунун үезинде улуг шуулгазынны болдурган бо роман амыдыралының хөй кезин, бүгү хостуг үезин чүгге көскүлөңнөп, бодун алгаш-мактаарыга өйлөшкөн француз аристократтарның чуртталгазын тодаргайы-биле көргүзүп турар. Шииниң кол маадырлары — оптуг-кажар Виконт де Вальмон база оң сүлчээчизи маркиза де Мертей. Хүрээге кижизиттинген чалыы кыс Сесиль биле бурганга чүдүп-тейлеп чоруур, ашаанга шынчы дээрги де Турвель оларның арыг адын, кем чок сагыш-сеткилин бужартадыр сорулгалыг үүлгедиишкннерни оптуг-кажар Виконт де Вальсон биле маркиза де Мертей кылып турар. Баш дескинер чыгыы үүлгедиглерлиг шии баштайгы көргүзүлгелеринден эгелээш-ле көрүкчүнүн сагыш-сеткилин хайныктырып, дүвүренчиг байдалга тудуп кээр. Виконт де Вальмоннуң окур-хевирин артист Александр Яцко, а маркиза де Мертейни Ольга Кабо

олар бүзүренич кылдыр ойнап көргүскөн.

Шиини тургускан режиссеру Павел Хомский авторнуң бодалдарына шынчы болуп артышаан, классиктиг төөгүнү бо хүннүн дылы-биле солун кылдыр дамчыдып шыдаан. Шииниң чурук каасталгазын чуртта билдингир апарган театр болгаш кино чурукчуларының бирээзи Борис Бланк, маадырларның идик-хевин сурагыг чурукчу Виктория Севрюкова чогаадып кылган. Оң эскизтери-биле 50 ажыг тулган чараш костюмнарны шииниң маадырлары кедип алган ойнап турар. Хөгжүм каасталгазы салым-чаяанныг Александр Чевскийни, англи дылдан орузунче очулгазы Сергей Тасканы.

Москвачы артистери В.Көк-ол аттыг национал хөгжүм-шии театрының коллективи уткуп үдээр. Тускай план езугаар аалчыларны «Азия төвү» тураскаал комплекзинче, Алдан-Маадыр аттыг национал музейге, сыын ажил-агылыг «Ту-ран» бүдүрүлгеге экскурсияладып чедирер. Оон аңгыда ийи театрың арга-дуржулга солчулгазынга ажыктыг парлалга конференциязы болур. Ат-сурагыг Моссовет театрының Тывага оюн көргүзүү «Большие гастроли» федералдыг программаның деткимчези-биле эртер.

Майның 23-24 хүннеринде 16 хардан өрү назылыг бүгү көрүкчүлери театр чалап тур. Айтырылганы 2-11-41 дугаарлыг телефон дамчыштыр тургузар.

БҮГҮ ТЫВАНЫҢ ЧОНУНУҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

Май 22-де Бүгү Таңды-Тывазының Улуг Дагылгазы Ыдыктыг Бай-Тайганың улуг Оваазының девискээринге республиканың эр хиндиктиг чону-биле бир деңге чонувустун хей-аъдын, сүлдө-сүзүүн бедидип, ниитилелге чогулгалыг чорукту, чаңгыс аай демни чедип алып сорулгалыг Дагылгазы болурун дыңнадып, силерни хүндүткел-биле чаладывыс.

ПРОГРАММАДА:

7:00 шакка чедир Бай-Тайганың Улуг Оваазына чедип

ыры;

9:00 — Бойду субурганының арамайлаашкыны;

10:00 — Бүгү Тываның «Таңды саны» судурунун мөргүл

мнаның дагылга езулалы;

12:00-15:00 — Дагылга соонда Ыдыктыг Оваадан Тейлер

вискээринде «Чоксум» хүрээзиниң чанынга келири.

«Тейлерге» болуп эртер хемчеглер:

15:00-15:10 — Хемчеглерниң байырлыг ажыдышкыны;

Бүгү чоннун, чүдүкчүлериң кичээнгейинге! Оран таңдыга, бойдуска камналгалыг, амыдыралдың айыыл чок чоруун, эко-туг, санитар-гигиеналыг, өртке удур дүрүмнерни, Ыдык Айның негелделерин шыңгы сагырын, организасть болгаш

рум-чурумнуг байдалдарны хандыраын, мөргүл-номналдар, культура-массалыг болгаш спортчу хемчеглер үезинде лама-шыларга, организащыларга, бот-боттарыңарга улуг хүндүткелдиг болуруңарны диледивис.

Дагылга үезинде бурган-сагызыңарга, оран-таңдының элдеринге тейлеп, ыдыктыг тариаларны шээжилеп, чүдүп, сеткил-тыгыңарны арыглап, дыштанып, хөглөп алырын күзеп, арыг сүзүктүг, бедик сүлдегил болуруңарны күзеп йөрээп, чалап тур.

Бай-Тайга кожуунуң кожуун чагыргазы. Тыва Республиканың Камбы-лама эргелели.

(Телевирлиг үндезинге парлаан).

15:10-15:45 — Сценажыткан көргүзүг, концерт;

15:45-16:30 — «Таңды кежи» деп судурунун номналгазы;

Бүгү Таңды-Тывазының Улуг Дагылгазына тураскаат-

кан Ыдык айның шаңналы дээш эр улустун үш-мөөрейи:

15:30 — Аът чарыжының эгелээри;

16:30 — Ча адарының мөөрейиниң эгелээри;

16:30 — Тыва хүреш маргылдаазының эгелээри;

19:00 шактан эгелеп түңнелдер, шаңналдар, чыылган

чоннун тарап чанары.

ХОЙ ДҮГҮН

сорттарга ылгавайн.

дүгүржүлге езугаар эки

өртөккө хүлээп турар

Россияга бүдүрген эки шы-нарлыг өг шывыннга, чонок кылыр кидистерге орнап ап болур.

Чагыг езугаар силерниң күзээниңер-биле 2 хонук иш-тинде кылып бээр бис.

Хүлээп турар черлери:

Кызыл хоорай, Калинин 25, склад №1.

Чадаана хоорай,
Комсомольская 50.

Кызыл-Мажалык суур,
Буян-Бадырды 1.

Харылзажыр тел.
8-929-314-6432

(Телевирлиг үндезинге парлаан).

УСПЕЙТЕ ПОДКЛЮЧИТЬСЯ К ИНТЕРНЕТ И IP-TV
И ПОЛУЧИТЬ WI-FI РОУТЕР И IP-TV ПРИСТАВКУ БЕСПЛАТНО!

Выберите удобный тарифный план, подключите высокоскоростной безлимитный Интернет и становитесь участником акции. Акция предполагает передачу в пользование Участнику Акции по акту приема-передачи Wi-Fi роутер согласно Положению о порядке проведения акции: «Wi-Fi роутер бесплатно».

Сплата за подключение услуги производится отдельно согласно действующему тарифному плану АО «Тывасвязьинформ».

Услуга действительна на территории г. Кызыл, г. Шогонор и г. Ак-Довурак при наличии технической возможности. Организация доступа к сети Интернет по технологии Ethernet, Gpon только для физических лиц.

Подробнее об акции «Wi-Fi роутер бесплатно» можете узнать в Центре продаж услуг АО «Тывасвязьинформ» по адресам:

г. Кызыл, ул. Кочетова д.53;
г. Шогонор ул. Октябрьская д.3;
г. Ак-Довурак ул. Комсомольская д.9 кв.1.

Подробности по телефону:

г. Кызыл +7(39422)3-70-70;
г. Шогонор +7(39436)2-17-57;
г. Ак-Довурак +7(39433)2-11-15

WWW.TUYA.RU
3-70-70

ТСИ
АКЦИОНЕРНОЕ ОБЩЕСТВО
«Тывасвязьинформ»

БЕСПЛАТНО

4 МБИТ/СЕК. 860 руб. WiFi роутер

10 МБИТ/СЕК. 900 руб. WiFi роутер

20 МБИТ/СЕК. 1000 руб. WiFi роутер

40 МБИТ/СЕК. 1300 руб. WiFi роутер

WiFi роутер

WiFi роутер

WiFi роутер

WiFi роутер

АКЦИЯ ДЕЙСТВИТЕЛЬНА ДО 31 ДЕКАБРЯ 2018 г.
3-70-70 www.tuya.ru

КАРКАСНЫЕ ДО

Преимущества каркасного дома:

- Теплый
- Маленькие затраты на отопление
- Не надо ждать усадки
- Теплый пол
- Быстрое возведение

«под ключ»

СТРОИМ:*

ДОМА

ПРИСТРОЙКИ

ГАРАЖИ

ОБЩЕЖИТИЯ

ТОРГОВЫЕ ПАВИЛЬОНЫ

УБИРАЕМ ВАШУ КРЫШУ И

НАДСТРАИВАЕМ 2 ЭТАЖ

ТАКЖЕ ОКНА, ДВЕРИ,

ФАСАДНЫЕ РАБОТЫ

6м 6м
24м² 36м²

4м 240 тыс. руб. 360 тыс. руб.

МАТЕРИАЛ

Сертификат

ИП Монгуш Р.Х.

Компания

ул. Кочетова, 162/1

8-923-55

Компьютерная помощь

Диагностика и вызов на дом

Ремонтируем компьютеры и ноутбуки

Windows 7, 8, 10 - 500 р Программы от

Антивирусы - 500 р Драйвера от 200 р

Диагностика бесплатно

Недорого

8-923-550

Тел. 8-923-550-1722 Кочетова 93, 3 этаж тор

скупка и продажа компьютеров и ноутбуков Работаем с 10 до 18

Информационное сообщение о проведении открытого аукциона по заключению договора купли продажи земельного участка из категории земель – населенных пунктов.

Администрация Чаа-Хольского кожууна на основании постановления председателя администрации «О проведении открытого аукциона на право заключения договора купли продажи земельного участка» № 342 от 08 мая 2018 года извещает о проведении открытого аукциона по заключению договора купли продажи земельного участка из категории земель – населенных пунктов.

Аукцион состоится 19 июня 2018 года в 15:00 ч. в администрации Чаа-Хольского кожууна по адресу: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Ленина 8, на 2 этаже в зале заседаний.

Для участия в торгах допускаются физические лица и юридические лица. Один заявитель вправе подать только одну заявку на участие в аукционе. Заявка на участие в аукционе, поступившая по истечении срока ее приема, возвращается в день ее поступления заявителю. Предмет аукциона: заключение договора купли продажи земельного участка.

Лот № 1: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. 60 лет Октября, дом 22 «а», с общей площадью 740 кв.м., кадастровый номер 17:14:0101029-545, разрешенное использование – для индивидуального жилищного строительства. Начальная цена – 22000 р., Размер задатка

– 4400 р., шаг аукциона – 660 р.

По лоту № 1 ограничений и обременений в использовании земельного участка нет.

Заявки на участие в аукционе принимаются по рабочим дням с 15 мая 2018 г. по 14 июня 2018 г. в отделе по земельным и имущественным отношениям администрации Чаа-Хольского района по адресу: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Ленина д.8, с 9:00 ч. до 18:00 ч.

Сумма задатка должна поступить на расчетный счет организатора торгов до 18:00 ч. 14 июня 2018 года.

Для участия в аукционе претендент должен предоставить одновременно:

1) заявку (в двух экземплярах) на участие в аукционе с указанием реквизитов счета для возврата задатка;

2) копии документов, удостоверяющих личность (для физических лиц);

3) нотариально заверенные копии учредительных документов и свидетельства о государственной регистрации юридического лица;

4) доверенность на лицо, уполномоченное действовать от имени заявителя при подаче заявки на участие в торгах;

5) документы, подтверждающие внесение задатка.

Информация о торгах размещена на Интернет-сайте администрации Чаа-Хольского кожууна <http://chaa-hol.rtyva.ru/> и на официальном сайте РФ для размещения информации о проведении торгов torgi.gov.ru

ИЗВЕЩЕНИЕ

В соответствии со ст 39.18 Земельного кодекса РФ от 25 октября 2001 года №136-ФЗ Администрация Пий-Хемского кожууна информирует о возможном предоставлении земельного участка из категории земель населенных пунктов, в аренду, сроком на 20 (двадцать) лет, расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Пий-Хемский район, с. Аржаан, ул. Полевая, д. 19, кадастровый номер 17:08:0402022:307 с общей площадью 1139 кв.м., разрешенное использование – для индивидуального жилищного строительства.

В рамках действующего законодательства в течение 30 дней со дня опубликования данной информации Отделом земельных, имущественных отношений и архитектуры администрации Пий-Хемского кожууна принимаются письменные заявления в рабочие дни с понедельника по пятницу с 9.00 до 18.00 по данному заявлению.

Начальник отдела земельных, имущественных отношений и архитектуры Кужугет Б.В.

АВТОУСЛУГИ до 3-х тонн, по городу и за пределы. Мебельная будка, цена договорная. Тел. 8-901-644-7009, 8-923-383-7359. ОГРН 316171900054579

АВТОГРУЗОПЕРЕВОЗКИ на «КАМАЗе». Гравий. Песок. Глина. Отсев. Щебень. Уголь. ОГРН 314171924100018. Тел. 8-923-266-18-88

АВТОГРУЗОПЕРЕВОЗКИ: «ГАЗель-Некст», (термобудка, 2т.) по городу и за Саяны. Грузчики. Тел. 8-905920-2290 Андрей

АВТОГРУЗОПЕРЕВОЗКИ: «Хино» (3 т., будка) по городу и за пределы. Есть грузчики. Тел. 8-923-263-3618, 8-983-593-4967

АВТОГРУЗОПЕРЕВОЗКИ: 4,8 т., 25 куб.м. Межгород; 1,5 т. по городу Плотников С.В. Тел. 8-923-265-9802, 8-983-368-5054

Бригада «Авырал», СТРОИМ ДОМА, БАНИ, гаражи, европаркет, гипсокартон, панели, ламинат, заливаем фундаменты. Качественно, в срок. Оплата по договоренности. Тел. 8-929-315-5748, 8-905-920-5748

БУРЕНИЕ СКВАЖИН на воду. ОГРН 316171900058300. Работаем круглый год. 8-913-356-7502. Кредитование через АО ОТП Банк, АО «АльфаБанк». БУРИМ СКВАЖИНЫ на воду. Выезд в районы. Т. 8-923-

549-70-20. ОГРН 311171925600012. **ГРУЗОПЕРЕВОЗКИ:** легковой фургон от 300 р., грузовой от 500 р. – ПЕРЕЕЗДЫ, ГРУЗЧИКИ, длина борта до 5 метров. Тел. 8-923-264-0440

ГРУЗОПЕРЕВОЗКИ: по городу и районам. Грузчики. Тел. 8-929-316-4271

КУПЛЮ ЯПОНСКОЕ АВТО в любом состоянии, после ДТП, проблемные, неисправные. Viber, Whatsapp 8-913-445-3999

КХН Кызылдың чер өрүмнээр компаниязы **КУДУКТАРНЫ** **КАЗЫП КЫЛЫП ТУРАР.** Кожууннарже үнүп турар.

Тел. 8-923-266-6104, 8-913-347-0005. ОГРН 311171925600012

Набираю группу монгольского языка. Тел. 8-923-543-9383

ОТДЕЛОЧНО-СТРОИТЕЛЬНЫЕ РАБОТЫ квартир, домов, офисов, магазинов, коттеджей «под ключ». А также мн. др. Тел. 8-983-592-3559, 8-923-540-1301

ПАМЯТНИКИ мрамор, гранит, гравировка портретов, фото-керамика, установка. Правый берег, пер. Саянский, 23. Тел. 8-913-359-9494, 8-923-380-9494

ПИЛОМАТЕРИАЛ, брус, капиталка, доска, заборная,

прожилины. Доставка. Кредит. Русфинанс Банк. Тел. 8-923-383-1575. ОГРН 307246831700175

ПИЛОМАТЕРИАЛ В АССОРТИМЕНТЕ комплектация на дома, бани, гаражи (стены, наружные и внутренние, лаги, пол, потолок, крыша); по индивидуальным размерам. Доставка в город бесплатно. Адрес: Каа-Хемский р-н, с. Дерзиг-Аксы. Тел: 8-960-778-9624, 8-923-375-9926.

Малчыннар турлагларынга **СУГ КУДУКТАРЫН** өрүмнөп казып турар. Тел: 8(39422) 5-10-30, 8913-444-44-05

Хуу чуртталга алырынга ЧЕ. РЫН садып т. Тел: 8(39422) 8923-669-1190

ЧЫЛГЫНЫН кудуруктары садып ап тура. Тел: 8-913-34

Кызыл хоораи те дыштанып ажылдап ту телевизор бол чымчак орун порттук болур Чаңгыс орун рубль. Харылзажыр. 8-923-262-618

(Төлөөрлүг үн)

солунуң сайтызы: //shyn.ru

электронуг почтазы: shyntuva@mail.ru shyntuva@yandex.ru

Неделяның тиражи: 11424 экз. Үндүрүлгениң тир

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы.

Кол редактор А.С. ШОЮН

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүң адреси: 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100, каб.: 29-32

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор А.С. Шююн – 2-01-35. Кол редакторнун оралакчызы Д.С. Монгуш – 2-17-91. Секретарь В.М. Чактар – 2-30-69; тел/факс (394-22) 2-30-69. Бухгалтерия, реклама, чарлал килдизи (Н.Б.-Б. Оюн, С.С. Кужугет, А.А. Лагзы) – 2-18-10.

РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:

Нийтилер-политиктиг (редактору Ш.М. Суван, корр. А.А. Ондар). Экономика, үлөтпүр болгаш кедээ ажыл-агый (редактору А.Н. Соян). Социал айтырыглар (редактору Н.С. Эргеп, корр. Ш.Н. Ховалыг) – 2-17-94. Культура, чогаал, медээлер база спорт (редактору Э.Н. Кол, корр. А.Д.-Б. Түлүш). Очулга (очулдурукчу А.К. Ооржак). Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак. Корректорлар А.Ч. Чамзырын, Ч.Н. Мачык.

Расч. счет № 40603810900004000277. Корр. счет № 30101810500000000735. БИК 049304735. ИНН 1701008465. КПП 170101001. ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва» г. Кызыл.

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялар адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албаннның Тыва Республика талазы-биле эргелели «Шын» солунну 2012 чылдың декабрь 3-те бүртүктүн. Херечилелдин дугаары – ПИ № ТУ17-00068.

Солуну «Тываполиграф» ААН- (Кызыл, Щетинкин болгаш Край) Солунда парлаттыгган мати торларының бодалдары редакция дүшпейн барып болур. Айыттыг өске-даа фактылары, дыңнадыглар боттары харылаар.

Чагыдылга индекс: хуу кижилер организацияларга – 31730. Солун неделяда үш катап үнер. Хемчээли 3 парлаар ама. Номерни парлаггаже дужааган график езугаар – 21,00, херек Солун келбейн барганда, 3-14-94